

PRIMJENA KONCEPTA “FOREST GOVERNANCE“ U ŠUMARSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Mersudin Avdibegović, Sabina Delić

Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu
e-mail: mavdibegovic@gmail.com; sabinadelic@yahoo.com

Dragan Nonić

Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu
e-mail: dragan.nonic@sfb.bg.ac.rs

Dženan Bećirović, Bruno Marić, Senka Mutabdžija Bećirović

Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu
e-mail: becirovic.dzenan@gmail.com; bruno.m.marić@gmail.com;
senka.mutabdžija@gmail.com

Špela Pezdevšek Malovrh

Biotehnički fakultet Univerziteta u Ljubljani
e-mail: spela.pezdevsekmalovrh@bf.uni-lj.si

Sažetak

Dinamika promjena u zahtjevima društva prema šumskim ekosistemima, pojava novih interesnih grupa i složenost procesa međunarodne šumarske politike, rezultirali su razvojem i primjenom novih pristupa u upravljanju i gospodarenju šumskim resursima. U takvim okolnostima, uloga javne šumarske administracije i preduzeća šumarstva, kao tradicionalnih aktera šumarske politike, je značajno izmjenjena. Novo političko, ekonomsko i sociološko okruženje, obilježeno globalizacijom ekoloških problema, iznjedrilo je doktrinu pluralnog šumarstva, u međunarodnim naučnim i stručnim krugovima poznatu kao koncept “Forest Governance“. Uvažavajući principe transparentnosti, participacije i saradnje svih zainteresiranih strana u kreiranju i implementaciji instrumenata šumarske politike, ovaj koncept podrazumijeva primjenu niza inovativnih institucionalno-organizacionih aranžmana u zaštiti, upravljanju i gospodarenju šumskim resursima. U ovom radu će biti prezentirana iskustva vezana za tri takva aranžamana u šumarstvu Bosne i Hercegovine: certificiranje gospodarenja šumskim resursima, izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti i kreiranje modelnih šuma. Imajući u vidu značaj šumarstva za razvoj brdsko-planinskih i ruralnih područja Bosne i Hercegovine, dosljednim poštivanjem principa koncepta “Forest Governance“ bi se u značajnoj mjeri podstaklo održivo gospodarenje ovim izuzetno važnim prirodnim resursom i stvorile pretpostavke za očuvanje i unaprijeđenje ekoloških, ekonomskih i socioloških funkcija šuma za sadašnje i buduće generacije.

Ključne riječi: šumarstvo, šumarska politika, Forest Governance, Bosna i Hercegovina.

Uvod

Šumarstvo i druge privredne grane oslonjene na korištenje prirodnih resursa, predstavljaju okosnicu razvoja nacionalne ekonomije, o čemu svjedoče podaci o učešću poljoprivrede, šumarstva, rudarstva i energetskog sektora u bruto nacionalnom dohotku i vrijednosti izvoza Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH). U takvim okolnostima se pred sektor šumarstva postavlja imperativ osiguranja dovoljne količine drveta za industrijsko-prerađivačke kapacitete i razvoja ruralnih područja kroz zapošljavanje lokalnog stanovništva u šumarstvu i drvnoj industriji. Pri tome se ni po koju cijenu ne smiju ugroziti resursna osnova i ekološka stabilnost šumskih ekosistema. Pored ovako kompleksnih (nerijetko i kontradiktornih) zahtjeva, često se zanemaruju važne specifičnosti ove gospodarske djelatnosti, prije svega činjenica da se u šumarstvu radi o dugoročnom procesu proizvodnje. Za razliku od srodnih grana (npr. poljoprivrede), u kojima procesi proizvodnje traju najčešće jednu ili nekoliko godina, rezultati pozitivnih odluka u šumarstvu po pravilu nisu vidljivi za života onih koji su ih donijeli, jer iste valorizuju tek naredne generacije. S druge strane, posljedice pogrešnih poteza su vidljive u kratkom vremenskom periodu i u svim demokratskim društvima oštro kritikovane od strane javnosti, medija i različitih aktera šumarske politike. Pridoda li se ovdje i značaj šuma u osiguranju općekorisnih funkcija za društvo (regulisanje režima tla, vode i klime, skladištenje karbona, očuvanje biodiverziteta i sl.), opravdano je posmatrati šumarstvo kao stratešku gospodarsku djelatnost, a šumarsku politiku kao izuzetno važan segment opšte politike svake države.

Šumarstvo kao specifična ljudska djelatnost i privredna grana, u najširem smislu se može definirati kao kontinuiran, dinamičan i složen odnos između čovjeka i šume. Analiza istorijskog razvoja šumarske nauke i prakse, ukazuje na "evoluciju" zahtjeva društva u odnosu na šumske resurse, od interesa pretežno ekonomskog karaktera (proizvodnja drveta), ka zadovoljavanju ekoloških, socioloških, rekreativnih i duhovnih potreba. Globalna narušenost šumskih ekosistema, koja se ogleda u smanjenju površina pod šumom, te degradaciji i uništavanju šumskog zemljišta, uzrokovala je značajne promjene u šumarskoj politici i gospodarenju šumskim resursima uopće. Moderno ljudsko društvo pred šumarske stručnjake postavlja sve izraženije zahtjeve u smislu društveno odgovornog upravljanja šumskim resursima, snažnijeg doprinosa razvoju ruralnih područja i osiguranja ekološke stabilnosti šumskih ekosistema. Kompleksnost zahtjeva prema šumi, neminovno je prouzrokovala kreiranje općeprihvaćene doktrine održivog gospodarenja u šumarstvu, koja podrazumijeva ekološki bazirano, ekonomski isplativo i sociološki odgovorno gospodarenje šumskim resursima. Tranzicioni procesi, prije svega

pretvorba vlasništva i prelazak sa dogovorne na tržišnu ekonomiju, uveliko su promijenili sociološke, ekonomske i političke realitete koji utiču na razvoj sektora šumarstva u BiH. Promoviranje međusektorskog dijaloga, mobilizacija novih interesnih grupa i narušenost stabilnosti šumskih ekosistema, samo su neki od faktora koji su doveli do pojave novih institucionalno-organizacionih pristupa u upravljanju i gospodarenju šumskim resursima, objedinjenih pod pojmom *„Forest governance“*. Za razliku od ranijeg hijerarhijskog pristupa u šumarskoj politici, u kojem su odluke donošene u duhu tehnokratsko-planske logike, koncept *„Forest governance“* podrazumijeva minimalnu primjenu klasičnih političkih instrumenta komande i kontrole, naglašavajući potrebu ograničenja uloge državnih institucija i promovišući saradnju između vladinih i nevladinih organizacija. Takav model upravljanja šumskim resursima iznjedrio je čitav niz novih institucionalnih aranžmana u sektoru šumarstva kao što su: certificiranje gospodarenja šumskim resursima, izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti i uspostavljanje modelnih šuma. U ovom radu će biti prikazana iskustva u razvoju i primjeni pomenutih aranžmana u javnim preduzećima šumarstva i pojedinim lokalnim zajednicama, kako bi se dobila jasnija slika o mogućnostima za unaprijeđenje gospodarenja šumskim resursima u BiH na temelju paradigme *„Forest governance“*.

U prethodnih nekoliko godina, problematika koju tretira koncept *„Forest governance“* je postala predmetom mnogobrojnih istraživanja i studija na međunarodnoj naučnoj sceni. Kad je u pitanju BiH, značajan iskorak u naučnom sagledavanju ove materije nastupio je 2012. godine, kada je u organizaciji Šumarskog fakulteta u Sarajevu održan međunarodni IUFRO naučni seminar i publikovan Zbornik radova pod naslovom *Assessing Forest Governance in a Context of Change* (Avdibegović et al. 2012a). Istraživači iz preko 30 država su prezentirali naučne i stručne radove na temu mogućnosti primjene koncepta *„Forest governance“* u promjenjivim ekonomskim, političkim, sociološkim i ekološkim uslovima. U ovom Zborniku su prezentirani rezultati istraživanja koji su se odnosili na način na koji javna šumarska administracija u državama zapadnog Balkana prihvata i u praksi primenjuje koncept *„Forest governance“* (Avdibegović et al. 2012b). Pored toga, prikazana je i analiza funkcionalnog organizacionog modela upravljanja i gospodarenja šumskim resursima u složenim administrativno-političkim okolnostima u kojima se nalazi Federacija BiH (Delić et al. 2012). Na Šumarskom fakultetu u Sarajevu su odbranjena i dva master rada koja su se odnosila na definiranje seta principa (Mutabdžija, 2012) i međusektorsku percepciju koncepta *„Forest governance“* u šumarstvu BiH (Mutabdžija, 2013). Dalja istraživanja ove problematike u BiH su išla u pravcu analize stavova domaćih stručnjaka o

važnosti i stepenu implementacije ključnih komponenti *"Forest governance"* (Avdibegović et al. 2014a), mogućnosti primjene ovog koncepta u suzbijanju ilegalnih aktivnosti u šumarstvu (Avdibegović et al. 2014b) i zadovoljavanju promjenjivih zahtjeva društva prema šumskim resursima (Mutabdžija Bećirović et al. 2015a), te utvrđivanju stavova ispitanika iz sektora šumarstva, drvne industrije i zaštite prirode u Federaciji BiH, po pitanju zakonom propisanih finansijsko-ekonomskih instrumenata koncepta *"Forest governance"* (Mutabdžija Bećirović et al. 2015b).

Od tri institucionalno-organizaciona modaliteta koncepta *"Forest governance"*, analizirana u ovom radu, certificiranje gospodarenja šumskim resursima je najdetaljnije istraženo i primjenjeno u šumarstvu BiH. Rezultati prvih istraživanja ove problematike su se odnosili na potencijale certificiranja za razvoj marketinga i unaprijeđenje konkurentskih prednosti poslovnih sistema unutar drvnog kompleksa (Avdibegović, 2001a; Avdibegović, 2002), analizu najvažnijih međunarodnih programa certificiranja i mogućnosti njihove primjene (Avdibegović, 2001b; Avdibegović, 2004), te neophodnost međusektorskog dijaloga kao osnove za definiranje internih standarda certificiranja gospodarenja šumskim resursima u BiH (Avdibegović, 2003). Efekti, poteškoće i korektivne aktivnosti koje su, kao rezultat primjene certificiranja u praksi, uslijedile u preduzećima šumarstva su također analizirane od strane nekoliko autora (Avdibegović i Deliće, 2008; Avdibegović et al 2014; Handžić, 2015). Potencijali šuma visoke zaštitne vrijednosti, u smislu zaštite posebno izdvojenih šumskih ekosistema, su analizirani tek sporadično (Ioras et al. 2009), mada je još 2008. godine, od strane Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH, publikovan "Vodič za vrednovanje i izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti u BiH". Ovim Vodičem se nastojao kreirati jedinstven metodološki okvir za utvrđivanje, identifikaciju i gospodarenje šumama sa posebnim socijalnim, ekonomskim i ekološkim vrijednostima koje treba zaštititi. Sva preduzeća šumarstva koja su prošla kroz proces certificiranja gospodarenja šumskim resursima, morala su izdvojiti šume visoke zaštitne vrijednosti na područjima kojim gospodare. Regulatorna pozadina izdvajanja šuma visoke zaštitne vrijednosti, kao koncepta koji je svoju afirmaciju doživio ekspanzijom certificiranja gospodarenja šumskim resursima, pojašnjena je kroz analizu mogućnosti integriranja ovog koncepta u važeću šumarsku legislativu (Avdibegović et al. 2013). Modelne šume, kao relativno nov institucionalno-organizacioni aranžman u okviru koncepta *"Forest governance"*, su najmanje poznate i istražene u BiH. Osim radova koji se bave utvrđivanjem stavova aktera na nivou lokalne zajednice i mogućnostima uspostave modelnih šuma na nekoliko pilot područja (Mutabdžija

Bećirović et al. 2014; Bećirović et al. 2015), ne postoje značajnija istraživanja za ocjenu potencijala uspostavljanja modelnih šuma u BiH.

Sva navedena istraživanja i radovi su bili u znatnoj mjeri vođeni inženjersko-tehnokratskom logikom i fokusirani na praktične aspekte implementacije jednog od tri pomenuta pristupa, bilo da se radi o certificiranju gospodarenja, šumama visoke zaštitne vrijednosti ili modelnim šumama. U većoj ili manjoj mjeri je izostajalo sveobuhvatno sagledavanje strateško-političkih implikacija primjene ovih pristupa, posmatrano kroz prizmu zadovoljavanja principa koncepta *“Forest governance”* i suštinskih promjena u sektoru šumarstva BiH. U ovom radu se nastoji otkloniti taj nedostatak i analizirati potencijali primjene koncepta *“Forest governance”* u cilju kreiranja i unaprijeđenja konzistentne šumarske politike u BiH. Iskustva vezana za primjenu certificiranja gospodarenja šumskim resursima, izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti i kreiranje modelnih šuma, promovišu saradnju između različitih aktera šumarske politike, a samim tim čine gospodarenje šumskim resursima transparentnijim i odgovornijim. Temelje za održivo gospodarenje šumskim resursima u BiH, potrebno je graditi upravo na principima učesničkog pristupa u donošenju odluka, podjeli odgovornosti između svih interesnih grupa i zagovaranju pluralizacije šumarstva. U tom smislu, rezultati ovog rada mogu biti od koristi donosiocima strateških odluka u preduzećima šumarstva i javnoj šumarskoj administraciji, kao i reformski orjentiranim kreatorima šumarske politike na svim nivoima.

Rezultati istraživanja

Kao dio opšteg trenda za definiranje standarda, krajem XX. vijeka je osmišljen koncept certificiranja gospodarenja šumama. Iako se radi o relativno novom konceptu, certificiranje je u kratkom vremenskom periodu postalo važna tema u svim međunarodnim diskusijama o održivom gospodarenju šumskim resursima. Sve dotadašnje inicijative za sprečavanje kontinuiranog gubitka površina pod šumama na globalnom planu, imale su dva bitna nedostataka. Prvo, nisu uvijek imale međunarodni karakter i uslijed toga nisu uživale potpuni međunarodni kredibilitet. Drugo, ignorisale su postojanje tržišnih mehanizama, posebno karakteristike razvijenog međunarodnog tržišta šumskih proizvoda. Ono što koncept certificiranja gospodarenja šumskim resursima i čini originalnim je marketinški baziran pristup. Osnovna ideja certificiranja je da će potrošači radije kupiti, a u nekim slučajevima platiti i premijsku cijenu, proizvode koji potiču iz šuma kojima se gospodari na održiv način, nego proizvode koji potiču iz šuma kojima se ne gospodari potrajno ili proizvode čije porijeklo nije poznato. Postupak certificiranja gospodarenja šumskim resursima se zasniva na nastojanju preduzeća šumarstva da osiguraju neovisnu

potvrdu o održivom gospodarenju šumama u skladu sa unaprijed poznatim i međunarodno prihvaćenim standardima. S obzirom da certificiranje podrazumijeva postojanje ekološki senzibilnih tržišta, ono se sa pravom može smatrati i marketinški baziranim instrumentom šumarske politike.

Od svakog programa certificiranja se očekuju bar dva efekta, da unaprijedi konkurentske prednosti preduzeća i da doprinese poboljšanju gospodarenja šumskim resursima. Preduzeća šumarstva poduzimaju niz korektivnih aktivnosti koje u procesu procjene od njih zahtjevaju akreditirana tijela za certificiranje. Studije provedene u državama u kojima je certificiranje implementirano ukazuju na unaprijeđenje performansi gospodarenja šumama. Istraživanja provedena u šest evropskih država (Estonija, Njemačka, Latvija, Rusija, Švedska i Velika Britanija), pokazuju da se više od polovice korektivnih aktivnosti u procesu certificiranja odnosi na ekološka pitanja, s tim da certificiranje donosi značajne ekološke, ekonomske i sociološke koristi (Blackman et al. 2014). Globalni trendovi po pitanju primjene certificiranja u svakodnevnim gospodarskim aktivnostima su postepeno uticali i na sektor šumarstva u BiH. Kao najpovoljniji program za primjenu u BiH izabran je Forest Stewardship Council (u daljem tekstu: FSC) po kojem je do sada certificirano skoro 1,5 miliona hektara državnih šuma, kojima gospodare sljedeća preduzeća: JP “Šume Republike Srpske“ a. d. Sokolac, ŠPD “Unsko-sanske šume“ d.o.o. Bosanska Krupa, JP “Šume TK“ dd Kladanj i ŠGD “Hercegbo-sanske šume“ d.o.o. Kupres. Pored toga, broj izdatih certifikata o kontroli distribucionog lanca (CoC – *Chain of Custody*) za preduzeća drvne industrije u BiH iznosi 284, što je najviše u regionu zapadnog Balkana.¹ Principi po kojima je provedeno certificiranje gospodarenja šumskim resursima u navedenim preduzećima prikazani su u tabeli 1.

Analizom službenih izvještaja tijela za certificiranje koje je provelo postupak certificiranja (SGS Slovačka) u navedenim preduzećima šumarstva u Federaciji BiH, uočene su nepravilnosti, koje je bilo neophodno otkloniti i korigovati kako bi se postupak uspješno okončao. Ukupno je identificirano 49 korektivnih mjera od čega su samo 2 imala karakter važnih korektivnih mjera (Avdibegović et al 2014; Handžić, 2015). Iste su se uglavnom odnosile na principe: 2 (prava radnika i uslovi zapošljavanja), 4 (odnosi sa lokalnom zajednicom), 8 (monitoring i procjena) i 9 (visoke zaštitne vrijednosti), te u nešto manjoj mjeri na principe 6 (ekološke vrijednosti i uticaji) i 7 (planiranje i gospodarenje). Usljed neznatnog broja zahtjevanih korektivnih aktivnosti, može se zaključiti da se najviše poštuju FSC principi koji se odnose na poštivanje vlasničkih i korisničkih prava, usklađenost sa zakonima i koristi od šume.

¹ FSC Facts & Figures, 06.05.2016. (<https://ic.fsc.org/en/facts-figures>)

Tabela 1. FSC principi (*FSC principles*)²

Princip 1. Usklađenost sa zakonima
Princip 2. Prava radnika i uslovi zapošljavanja
Princip 3. Prava starosjedilačkih naroda
Princip 4. Odnosi sa zajednicom
Princip 5. Koristi od šume
Princip 6. Ekološke vrijednosti i uticaji
Princip 7. Planirane gospodarenja
Princip 8. Monitoring i procjena
Princip 9. Visoke zaštitne vrijednosti
Princip 10. Implementacija aktivnosti gospodarenja

Problem različitog pristupa zaštiti i gospodarenju šumskim resursima već duže vrijeme generira međusektorske konflikte, kako u BiH tako i na međunarodnom planu. Oslanjajući se uglavnom na tradicionalne stručne postulate, šumarski stručnjaci najčešće iz takvih dijaloga izlaze kao “poražena strana”. Tome su značajno doprinijeli negativna percepcija i imidž sektora šumarstva u javnosti. U nastojanjima da riješe te konflikte, šumarski stručnjaci zagovaraju doktrinu održivog gospodarenja šumskim resursima i kreiraju čitav set inovativnih regulatornih, ekonomskih i informativnih instrumenata šumarske politike. Kao jedan od tih instrumenata razvijena je i ideja izdvajanja šuma visoke zaštitne vrijednosti (u daljem tekstu: HCVF) kako bi se održavali ili unaprijeđivali specifični atributi koji definišu ove šume. Proces identifikacije HCVF bi trebao biti baziran na znanju, uključujući i korištenje svih relevantnih naučnih podataka i znanje lokalnog stanovništva, biti participatoran, inkluzivan, otvoren i transparentan. Kao što je već navedeno, šumarska poduzeća u BiH izdvajaju HCVF uglavnom u sklopu certificiranja, slijedeći metodološki pristup razvijen u okviru “Vodiča za vrednovanje i izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti u BiH”. Na ovaj način se nastoje zaštititi atributi najvrijednijih šumskih ekosistema, uz istovremeno osiguranje aktivne uloge šumarske struke u gospodarenju šumama, bez obzira na njihovu namjenu. U tabeli 2 je prikazano 6 opštih tipova HCVF na način kako to propisuju FSC principi i kriteriji.

² FSC Principles and Criteria for Forest Stewardship (FSC-STD-01-001 V5-2 EN), 22.07.2015. (<https://ic.fsc.org/en/certification/principles-and-criteria/the-revised-pc>)

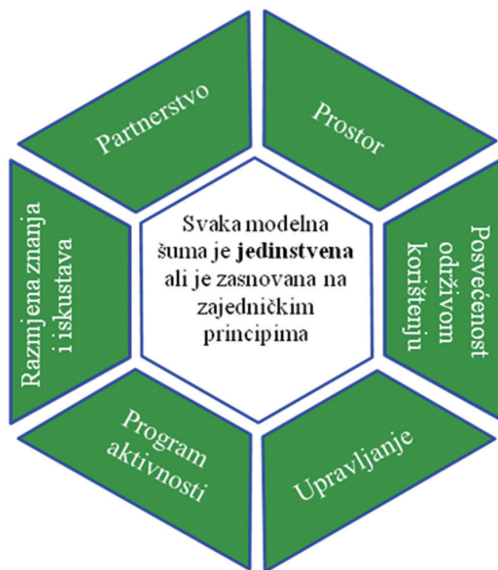
Tabela 2. Tipovi šuma visoke zaštitne vrijednosti (*HCVF types*)

HCVF-1: Šumska područja tipična po visokoj koncentraciji biodiverziteta na globalnom, regionalnom ili državnom nivou
HCVF-2: Veliki šumski ekosistemi nivoa krajolika značajni na globalnom, regionalnom i državnom nivou
HCVF-3: Šumska područja koja sadrže rijetke ili ugrožene vrste ili ekosisteme u opasnosti
HCVF-4: Šumski ekosistemi koji obezbjeđuju kritične opštekorisne funkcije (zaštita izvorišta, kontrola erozije, protivpožarna zaštita itd.)
HCVF-5: Šumska područja od fundamentalnog značaja za zadovoljenje potreba lokalnih zajednica
HCVF-6: Šumska područja značajna za globalni ili državni tradicionalni kulturni identitet lokalnih zajednica

Izdvajanje HCVF u BiH je rezultiralo značajnim efektima kad je u pitanju zaštita šumskih ekosistema. To se prije svega odnosi na unapređivanje općekorisnih funkcija šuma, sprečavanje erozije i zaštitu ugroženih, rijetkih i endemičnih vrsta (Ioras et al. 2009). Na osnovu dosadašnjih iskustava, može se pretpostaviti da bi logika HCVF mogla imati veću primjenu u budućnosti, te da bi za ovaj modalitet koncepta "*Forest governance*" moglo biti zainteresirano sve više različitih aktera šumarske politike. Sadašnji pristup, ograničen na šumske ekosisteme, bi mogao evoluirati u koncept područja visoke zaštitne vrijednosti, što ukazuje na mogućnost njegove primjene u različitim oblastima ljudske djelatnosti. Iako je neophodno uložiti još dosta truda u razvoj transparentije i preciznije metodike za procjenu, upravljanje i monitoring šuma visoke zaštitne vrijednosti, očigledni su potencijali ovog pristupa u smislu ispunjavanja obaveza vezanih za šume i okoliš, koje proizilaze iz različitih međunarodnih inicijativa i procesa (npr. Natura 2000).

Pojam "Modelna šuma" je prvi put upotrijebljen 1991. godine u okviru programa kanadske vlade, čiji je cilj bio kreiranje dobrovoljnog partnerstva za gospodarenje šumskim resursima. Modelna šuma se može shvatiti kao određeno geografsko područje sa dominantnom šumskom vegetacijom, gdje je gospodarenje šumskim i ostalim prirodnim resursima zasnovano na partnerstvu svih zainteresiranih strana. U tom smislu, Modelna šuma predstavlja dobrovoljnu asocijaciju pojedinaca i interesnih grupa koji žive na određenom prostoru i koji su zainteresovani za promociju i unaprijeđenje ekonomske, društvene i okolišne održivosti toga prostora, kroz razmjenu iskustava i znanja u cilju doprinosa globalnim ciljevima zaštite okoliša. Modelna šuma omogućava svim svojim članovima da ukazuju na aktuelne probleme u vezi šumskih resursa i načina upravljanja istim, te da kroz saradnju sa ostalim partnerima rješavaju te probleme. Iako svaka modelna šuma postavlja vla-

stite prioritete i upravljačku strukturu, koncept ima jedinstvenu logiku koja se ogleda u poštivanju zajedničkih temeljnih principa (Slika 1), kreiranih od strane Međunarodne mreže modelnih šuma. Takav pristup osigurava koherentnost i omogućava umrežavanje i razmjenu znanja između pojedinih modelnih šuma širom svijeta.

Slika 1: Temeljni principi koncepta Modelna šuma
(*Basic principles of Model Forest concept*)

Mogućnost primjene ovog koncepta, kao inovativnog modaliteta upravljanja šumskim resursima u BiH, je analizirana kroz implementaciju IPA projekta pod nazivom Jadranska Modelna Šuma. Istraživane su mogućnosti osnivanja modelnih šuma na dva pilot područja u BiH (opštine Tešanj i Hadžići). Utvrđeno je da lokalne interesne grupe pokazuju značajan interes za upravljanje šumskim resursima, ali da ne postoje formalni institucionalno-organizacioni mehanizmi za njihovo aktivno uključivanje u ovu problematiku (Mutabdžija Bećirović et al. 2014; Bećirović et al. 2015). Zbog toga je koncept Modelne šume dobio snažnu podršku lokalnih interesnih grupa, u smislu prepoznavanja mogućnosti za njihovo aktivno i dobrovoljno učešće u procesu realizacije ovog koncepta. Istraživanjem su analizirani zahtjevi lokalnih interesnih grupa, stepen poznavanja stanja šumskih resursa na lokalnom nivou, najčešći kanali informacija o šumskim resursima, te kapaciteti za aktivno učešće lokalnih interesnih grupa u procesu osnivanja i funkcionisanja modelnih šuma.

Diskusija

S obzirom da se ne radi o enormno velikom broju korektivnih aktivnosti uočenih u postupku certificiranja gospodarenja šumskim resursima, te imajući u vidu da iste uglavnom spadaju u kategoriju manje važnih korekcija, može se zaključiti da su performanse gospodarenja u tri analizirana preduzeća šumarstva na relativno visokom nivou. Provođenjem zahtijevanih korektivnih aktivnosti došlo je do značajnog unaprijeđenja performansi gospodarenja, što se posebno odnosi na poboljšanje sigurnosti radnika na obavljanju poslova u šumarstvu i poboljšanje odnosa sa lokalnom zajednicom. Imajući u vidu da su upravo aktivnosti predstavnika lokalnih zajednica, dovele do situacije da u Federaciji BiH već nekoliko godina ne postoji Zakon o šumama, evidentno je da certificiranje može predstavljati efikasan instrument za promoviranje dijaloga i stvaranje saradničke atmosfere između preduzeća šumarstva i javne šumarske administracije sa jedne strane, i lokalne zajednice sa druge. Pored toga, uspostava preciznih internih procedura za rješavanje sporova i žalbi, i poštenu nadoknadu eventualnih šteta načinjenih trećim licima, artikuliše certificiranje i kao efikasan alat za rješavanje problema u vezi neriješenih ili nejasnih vlasničkih i korisničkih prava. Sigurno je da će uspostava i održavanje konstruktivne i kontinuirane komunikacije sa lokalnom zajednicom i ostalim interesnim grupama, u smislu uvažavanja njihovih zahtjeva u procesu planiranja i gospodarenja šumskim resursima, predstavljati trajni izazov za preduzeća šumarstva. Kad je u pitanju izrada elaborata o izdvajanju HCVF, preduzeća šumarstva su kroz proces certificiranja nastojala razviti posebne programe upravljanja i gospodarenja ovim šumama, prilagođavajući svoje aktivnosti specifičnostima zbog kojih su one i izdvojene. Pored navedenog, došlo je i do unaprijeđenja gospodarenja u dijelu koji se odnosi na uspostavu internih procedura za efikasniji monitoring i kontrolu svih aktivnosti u šumarskim preduzećima, te smanjenje negativnog uticaja aktivnosti gospodarenja na okoliš, posebno na stanje biodiverziteta, te režim vode i tla.

Domaća preduzeća šumarstva i drvne industrije koja posjeduju certifikat o održivom gospodarenju šumskim resursima i kontroli distribucionog lanca, ostvaruju značajnu konkurentsku prednost na sve zahtjevnijem domaćem i međunarodnom tržištu. Ovo se posebno odnosi na izvozno orjentirana preduzeća drvne industrije, bilo da se radi o očuvanju postojećih ili osvajanju novih tržišta. Pri tome je potrebno imati u vidu da domaća drvna industrija bilježi permanentni rast, sa dobrom pokrivenošću uvoza izvozom. Kad je u pitanju provedba EU Uredbe o drvetu (EUTR) i sprečavanje trgovine drvetom ilegalnog ili nepoznatog porijekla u državama koje su članice EU, značaj certificiranja je tim veći što je za preduzeća koja posjeduju FSC certifikat,

lakše dokazati porijeklo sirovine i sljedljivost proizvoda, a samim tim i zadovoljiti obaveze i zahtjeve koji proizilaze iz ove Uredbe. Ostaje otvoreno pitanje certificiranja gospodarenja u privatnim šumama, koje su u dobroj mjeri zapostavljene a posjeduju značajne resursne kapacitete za mobilizaciju drvne mase i obezbjeđivanje općekorisnih funkcija šuma. Ovom pitanju je potrebno posvetiti pažnju u budućnosti ali je sigurno da se radi o problemu čijem rješavanju moraju prethoditi aktivnosti na udruživanju vlasnika privatnih šuma u interesne asocijacije ili neke druge oblike kolektivne akcije.

S obzirom na površinu šuma u BiH koje su FSC certificirane, te činjenicu da je izdvajanje HCVF sastavni dio procesa certificiranja, efekti ovog instrumenta na zaštitu različitih atributa u šumama visoke zaštitne vrijednosti su veoma značajni. Uprkos tome, preduzeća šumarstva još uvijek ne koriste HCVF u dovoljnoj mjeri, prije svega u kapacitetu informacionog instrumenta šumarske politike i pregovaračkog alata kada je u pitanju zaštita prirode. Promoviranjem HCVF, šumarska struka može u značajnoj mjeri vratiti povjerenje javnosti i zadržati upravljačku funkciju nad šumama, bez obzira na njihovu namjenu. Identifikacijom ključnih zaštitnih vrijednosti, te njihovim održavanjem i povećanjem, moguće je donijeti racionalne upravljačke i gospodarske odluke, koje u sebi sadrže logiku integralne zaštite šumskih resursa a samim tim i očuvanje važnih okolišnih i socioloških vrijednosti (Levy i Gillespie, 2007). Međutim, ovim nisu iscrpljeni svi potencijali HCVF kad je u pitanju koncept *„Forest governance“*. Sve varijante šumarske legislative u BiH predviđaju da se u cilju obezbijedenja zaštite ili uspostave specijalnog režima gospodarenja, određene šume mogu proglasiti zaštitnim ili šumama sa posebnom namjenom. Inovativnost koncepta HCVF, ogleda se u činjenici da se proces zaštite specifičnih vrijednosti pojedinih šumskih ekosistema, može posmatrati u kontekstu razvoja regulatornih instrumenata šumarske politike. Drugim riječima, izdvajanjem HCVF se nastoji, ne samo na stručan način identificirati posebno važne attribute i izdvojiti šume koje ih sadrže, već istražiti i mogućnosti zakonskog definiranja koncepta HCVF. Na ovaj način bi šumarska nauka i struka ponudila konkretan odgovor sektora šumarstva na sve izraženije inicijative za izdvajanja zaštićenih područja, stvorile bi se pretpostavke za pravno valjano utemeljenje HCVF, a samim tim i očuvanje aktivne uloge šumarskih stručnjaka u upravljanju i gospodarenju šumskim resursima. Objedinjavanjem termina *“zaštitne šume”* i *“šume sa posebnom namjenom”* u jedinstveni naziv *“šume visoke zaštitne vrijednosti”*, stvorile bi se formalno-pravne pretpostavke za pokretanje inicijativa za zaštitu posebno vrijednih šumskih ekosistema od strane šumarskih stručnjaka i to putem šumarske legislative. Ono što je posebno važno naglasiti u procesu izdvajanja

HCVF je osiguranje uključenosti svih relevantnih interesnih grupa i njihove pune participacije u procesu planiranja upravljanja i gospodarenja. U tom smislu je potrebno provesti neophodna metodološka unprijeđenja u procesu izdvajanja HCVF, u suprotnom bi se kompletan proces mogao okarakteristi kao netransparentan.

Imajući u vidu da je koncept Modelne šume relativno neistražen u BiH i regionu, provedena istraživanja su korisna za objektivnu analizu mogućnosti pokretanja ovog koncepta. Ohrabrujuće je da su predstavnici ključnih interesnih grupa izrazili svoju formalnu podršku aktivnom i dobrovoljnom učešću u procesu realizacije koncepta Modelna šuma. Postojanje različitih interesa u vezi šumskih resursa, daje mogućnost grupisanja ključnih interesnih grupa u odgovarajuće radne grupe, što je važan metodološki element u procesu osnivanja Modelne šume. Te radne grupe bi u narednim koracima implementacije ovog koncepta, trebale zajednički, transparentno, odgovorno i efikasno kreirati strateške smjernice djelovanja buduće Modelne šume. Postojanje otvorene i jasne komunikacije, te dijeljenje relevantnih informacija o stanju šumskih resursa je ključna pretpostavka za zajednički rad svih zainteresiranih strana. To ukazuje na neophodnost kreiranja, za javnost relevantnih i razumljivih informacija, od strane šumarskih stručnjaka. Uvažavajući činjenicu da većina interesnih grupa do informacija o šumskim resursima na lokalnom nivou dolazi putem ličnih kontakata i boravkom u prirodi, potrebno je koristiti upravo ove komunikacione kanale u postupku osnivanja modelnih šuma. Zajedničko djelovanje i podjela odgovornosti u vezi upravljanja javnim dobrima, stvaraju osjećaj pripadnosti specifičnoj socijalnoj grupi, što može rezultirati povećanjem angažmana članova te grupe – u ovom slučaju sudionika (članova) Modelne šume. Kreiranje kolektivne svijesti i okupljanje oko jedinstvenog prostora koje pojedinci i grupe zajednički dijele, uz uvažavanje osnovnih tekovina demokratskog društva i promovisanje dijaloga, partnerstva i participacije u donošenju odluka, su ključni postulati koncepta Modelne šume. Uvažavanje ovih postulata i jačanje interakcije između različitih aktera šumarske politike, omogućava kreiranje mehanizama za aktivno učešće svih interesnih grupa u procesu upravljanja i gospodarenja šumskim resursima, sa ciljem postizanja dugoročne održivosti svih njihovih funkcija.

Jedan od otežavajućih faktora za efikasniju i efektivniju realizaciju analiziranih institucionalno-organizacionih aranžmana koncepta *"Forest governance"* predstavlja i nedostatak finansijskih sredstava za provedbu certificiranja, izdvajanje šuma visoke zaštitne vrijednosti i uspostavu modelnih šuma. Neophodna sredstva su do sada uglavnom bila osigurana od strane domaćih preduzeća šumarstva i drvne industrije, te kroz podršku stranih institucija u

okviru različitih projekata. Podrška nadležnih domaćih institucija i javne šumarske administracije je bila simbolična i deklarativna. Neophodno je prepoznati ove aktivnosti kao sastavni dio ulaganja u biološku reprodukciju šuma i osigurati da se iste finansiraju iz namjenskih sredstava predviđenih šumarskom legislativom (izdvajanje za općekorisne funkcije šuma, naknada za korištenje šuma itd.). Koristi koje bi od ovih aktivnosti imali ne samo šumarstvo i drvna industrija, već i ukupna društveno-politička zajednica, u velikoj mjeri prevazilaze troškove potrebne za njihovu realizaciju.

Zaključci

Koncept "*Forest governance*" je nastao kao rezultat međusobnih interakcija svih interesnih grupa i kao takav ne može biti sveden samo na jednog ili grupu aktera. Uspjeh ovog koncepta bazira se na sinergiji između tradicionalnih aktera šumarske politike i novonastalih interesnih grupa unutar civilnog društva, koji umjesto da konkurišu jedni drugima, zajedno djeluju i realizuju specifične institucionalno-organizacione modele upravljanja šumskim resursima. Dosadašnji modeli, u kojima su državne institucije (javna šumarska administracija i javna preduzeća šumarstva) autoritativno definirale ciljeve i prioritete, u značajnoj mjeri su ograničavali interakciju između svih aktera šumarske politike. Za razliku od ovakvog načina upravljanja šumskim resursima, koncept "*Forest governance*" podrazumijeva ograničavanje državnih institucija u korištenju klasičnih upravljačkih kapaciteta i njihovo fokusiranje na koordinaciju i harmonizaciju. U takvim okolnostima, mijenja se i uloga javne šumarske administracije, koja svoju koordinatorsku funkciju sve češće pretpostavlja tradicionalnoj upravljačko-kontrolnoj funkciji. Pri tome je potrebno imati u vidu da se ovdje radi samo o promjeni uloge a nikako o potpunom minimiziranju moći javne šumarske administracije. Pred sektorom šumarstva u BiH u narednom periodu stoje krupni izazovi. Šumarska nauka i struka moraju pronaći odgovor na pitanje: na koji način, uz uvažavanje sveobuhvatnosti i nedjeljivosti socioloških, ekonomskih, ekoloških i kulturoloških funkcija šume, i uz značajna resursna ograničenja, optimizirati svoj doprinos održivom razvoju društva, a da se pri tome ne ugrozi stabilnost šumskih ekosistema? Zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje, prije svega podrazumijeva da kompletna društveno-politička zajednica razumije višestruko korisnu ulogu šuma a samim tim prepozna i važnost očuvanja i održivog gospodarenja šumskim resursima. Analizirani institucionalno-organizacioni aranžmani predstavljaju obećavajuće instrumente šumarske politike za implementaciju održivog gospodarenja šumskim resursima i ostvarenje lokalnih i globalnih ciljeva koncepta "*Forest governance*". Uprkos tome, bez adekvatne podrške

razvoju sektora šumarstva, i u uslovima nepostojanja odgovarajućih regulatornih, institucionalnih, ekonomskih i strateških okvira, izolovana primjena ovih instrumenata neće moći osigurati konzistentnu implementaciju doktrine održivog gospodarenja šumskim resursima u BiH. Jasno definiranim strateškim pristupom razvoju šumarstva može se postići odgovarajući balans između socioloških, ekoloških i ekonomskih zahtjeva društva prema šumi – balans koji je krajnji cilj šumarstva kao naučne discipline i gospodarske djelatnosti. Klasični ekonomski principi se u šumarstvu moraju promatrati kroz prizmu tzv. “ekonomije čekanja”, a održivo šumarstvo se mora shvatiti kao optimalni miks naučno-stručnih rješenja i konkretnih političko-ekonomskih realiteta. Dosljedna primjena logike koncepta “*Forest governance*” može značajno doprinijeti kreiranju takvog miksa u sektoru šumarstva BiH.

Literatura

- Avdibegović, M. 2001a: Certificiranje u funkciji razvoja marketinga u šumarstvu BiH, magistarski rad, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Avdibegović, M. 2001b: Primjena principa FSC-a kao eksternih standarda u procesu certificiranja gazdovanja šumskim resursima BiH, Radovi šumarskog Fakulteta Univerziteta u Sarajevu, XXXI, 1. (str. 65-71.)
- Avdibegović, M. 2002: Certificiranje gazdovanja šumskim resursima kao izvor konkurentskih prednosti poslovnih sistema unutar drvnog kompleksa BiH, Naše šume, UŠIT, 1/2002. (str. 18-24.)
- Avdibegović, M. 2004: Analiza najvažnijih međunarodnih programa certificiranja i izbor adekvatnog programa za primjenu u šumarstvu BiH, Naše Šume, UŠIT, 3/2004. (str. 9-12.)
- Avdibegović, M., Buttoud, G., Marić, B., Shannon, M. (urednici) 2012a: Assessing Forest Governance in a Context of Change, Proceedings of abstracts from the IUFRO Seminar, Research Group 9.05.00. – Forest Policy and Governance, Faculty of Forestry University of Sarajevo (str. 1-76.)
- Avdibegović, M., Deliće, S. 2008: Ecological aspects of forest management improvements in Bosnia-Herzegovina as the consequences of forest certification, Book of abstracts from international conference: Forestry Science Between Economy and Society Demands, Faculty of forestry, University of Sarajevo (str. 7.)
- Avdibegović, M., Marić, B., Bećirović, Dž., Mutabdžija Bećirović, S., Pezdevšek Malovrh, Š. 2014c: Forest certification in Bosnia-Herzegovina and Slovenia: obstacles and effects, Proceedings from the International conference: Natural resources, green technology and sustainable development, Faculty of Food Technology and Biotechnology, University of Zagreb, (str. 8-14.)
- Avdibegović, M., Pezdevšek Malovrh, Š., Bećirović, Dž., Marić, B., Mutabdžija, S. 2014b: Governance, legality of timber and corruption: the case of the Federation of Bosnia-Herzegovina, in Parrotta, J.A. et al (Ed.): XXIV IUFRO World Congress Abstracts, International Forestry Review, Vol.16(5):288.
- Avdibegović, M., Šaković, Š., Koričić, Š. 2003: Međusektorski dijalog kao osnova za definiranje internih standarda certificiranja gazdovanja šumskim resursima u BiH,

- Zbornik radova sa 1. Simpozijuma poljoprivrede, veterinarstva i šumarstva, Neum. (str. 257-267.)
- Avdibegović, M., Shannon, M., Bećirović, Dž., Mutabdžija, S., Marić, B., Pezdevšek Malovrh, Š. 2014a: Assessing forest governance in the Federation of Bosnia and Herzegovina: Views of forestry professionals, In: Katilla, P., Gallaway, G., de Yong, W., Pacheco, P., Mery, G. (Eds.): *Forest under pressure – Local responses to global issues*, IUFRO World Series, Volume 32., Vienna (str. 369-380.)
- Avdibegović, M., Vojniković, S., Bogunić, F., Kunovac, S., Hajrudinović, A., Dautbašić, M., Brajić, A., Balić, B., Delić, S., Mutabdžija, S., Marić, B., Bećirović, Dž. 2013: *Razvoj regulatornih instrumenata šumarske politike – izdavanje šuma visoke zaštitne vrijednosti (HCVF) na području Š.P.P. “Igmansko”, Šumarski fakultet u Sarajevu.*
- Avdibegović, M., Vuletić, D., Stojanovska, M., Peri, L., Nonić, D., Delić, S., Keča, Lj., Petrović, N., Radosaljević, A., Marić, B., Bećirović, Dž., Mutabdžija, S., Brajić, A., Grašić, T., Nikolić, V., Pezdevšek Malovrh, Š. 2012b: *The adaptation of national forest policy systems in SEE countries to new modes of international forest governance*, Proceedings of extended abstracts from IUFRO Division 9 Seminar “Assessing Forest Governance in a Context of Change”, Faculty of Forestry University of Sarajevo (str. 1-3.)
- Bećirović, Dž., Avdibegović, M., Mutabdžija Bećirović, S., Delić, S., Marić, B. 2015: *Concept of Model Forest as a tool for addressing emerging societal needs toward natural resources – case study Tešanj Municipality*, in: MARIĆ, B. Et al. 2015: *Cross-sectoral policy impacts on managerial economics and accounting in forestry*, Proceedings of extended abstracts from the IUFRO Symposium, IUFRO Unit 9.05.03. – *Cross-sectoral policy impacts on forest and environment*, IUFRO Unit 4.05.00. – *Managerial economics and accounting*, Faculty of Forestry University of Sarajevo (str. 14-17.)
- Blackman, A., Raimondi, A., Cubbage, F. 2014: *Does Forest Certification in Developing Countries Have Environmental Benefits? Insights from Mexican Corrective Action Requests*, discussion paper 14-06, Resources for the future, Washington DC (str. 8.)
- Delić, S., Avdibegović, M., Bećirović, Dž., Marić, B., Mutabdžija, S., Brajić, A. 2012: *Decentralisation of the administration and management function in the forest sector of the Federation B-H in the context of forest governance*, Proceedings of extended abstracts from IUFRO Division 9 Seminar “Assessing Forest Governance in a Context of Change”, Faculty of Forestry University of Sarajevo (str. 69-70.)
- Handžić, E. 2015: *Korektivne aktivnosti u procesu certificiranja gospodarenja šumskim resursima u Federaciji BiH*, master rad, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Ioras, F., Abrudan I. V., Dautbašić, M., Avdibegović, M., Gurean, D., Ratnasingam, J. 2009: *Conservation gains through HCVF assessments in Bosnia-Herzegovina and Romania*, *Biodiversity and Conservation*, Vol. 18., No. 13.
- Levy, M., Gillespie, N. M., 2007: *Evaluating Conservation Gains in North America Through HCVF Assessments*, Report, Responsible Forestry Solutions.
- Mutabdžija Bećirović, S., Avdibegović, M., Bećirović, Dž., Marić, B., Delić, S., Čomić, D., Pezdevšek Malovrh, Š. 2015: *Cross-sectoral perception of financing and economic instruments of forest governance in the Federation of Bosnia-Herzegovina*, in: MARIĆ, B. Et al. 2015: *Cross-sectoral policy impacts on managerial economics and accounting in forestry*, Proceedings of extended abstracts from the IUFRO Symposium, IUFRO Unit 9.05.03. – *Cross-sectoral policy impacts on forest and environment*, IUFRO Unit 4.05.00. – *Managerial economics and accounting*, Faculty of Forestry University of Sarajevo (str. 64-67.)

- Mutabdžija Bećirović, S., Avdibegović, M., Marić, B., Mehmedović, A., Selmanagić Bajrović, A., Delić, S., Castellini, R., Bećirović, Dž. 2014: Attitudes toward Implementation of Model Forest Concept – Case Study Tešanj municipality, Agriculture and Forestry, Vol 60(4), Biotechnical faculty of the University of Montenegro (str. 43-50.)
- Mutabdžija Bećirović, S., Selmanagić Bajrović, A., Mehmedović, A., Bećirović, Dž., Marić, M., Avdibegović, M. 2015: “Forest Governance” – novi koncept društvene odgovornosti u upravljanju šumskim resursima, u: BALLIAN, D., HUKIĆ, E. (Eds.): Integrativna bioetika i prirodno naslijeđe, Zbornik radova 4. međunarodnog bioetičkog simpozijuma, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, (str. 189-211.)
- Mutabdžija, S. 2012: Definiranje seta principa “Forest gvoernance“ u šumarstvu Federacije BiH, master rad, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Mutabdžija, S. 2013: Cross-sectoral perception of “Forest governance“ concept in the Federation of Bosnia and Herzegovina, master rad, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

IMPLEMENTATION OF “FOREST GOVERNANCE” CONCEPT IN FORESTRY SECTOR OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Dynamics of changes regarding society demands towards forest ecosystems, emerging of new interest groups as well as complexity of international forest policy processes, resulted in development and application of new approaches in forest management and governance. Thus, the role of public forest administration and state forest companies, as traditional actors of forest policy, is changed substantially. This new political, economical and social environment, shaped by the globalization of ecological problems, engendered a doctrine of plural forestry, well-known in international research and professional arena as a concept of “Forest Governance“. By respecting the principles of transparency, participation and cooperation among all interested parties in design and implementation of forest policy instruments, this concept implies application of a range of innovative institutional-organisational arrangements in forest protection, governance and management. This paper deals with experiences about three of those arrangements in forest sector of Bosnia-Herzegovina: forest certification, high conservation value forests and model forests. Having in mind the importance of forestry for development of mountain and rural areas in Bosnia-Herzegovina, consistent respect of “Forest Governance“ principles may significantly contribute to sustainable forest management but also create necessary preconditions for protection and improvement of ecological, economical and social forest functions for present and future generations.

Key words: forestry, forest policy, Forest Governance, Bosnia and Herzegovina.

